

Навчально-методична карта заняття №

Назва та № спеціальності 013 Початкова освіта
Рівень підготовки повна загальна середня освіта

ДИСЦИПЛІНА Сучасна українська мова (з практикумом)

ТЕМА. Іменник як самостійна частина мови. Значення іменника, морфологічні ознаки, синтаксичні функції.

Тип заняття: лекція

Мета заняття: ознайомити здобувачів освіти із темою «Іменник»; вміти визначати значення іменника, морфологічні ознаки, синтаксичні функції, а також семантико-граматичні розряди, граматичні категорії. Розвивати увагу, пам'ять, логічність викладу думок. Виховувати самостійність мислення, кмітливість, любов і пошану до слова.

Роздатковий матеріал, обладнання Таблиці, схеми, картки
ТЗН комп'ютерне обладнання (презентація)

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Українська мова. Ч.І / за ред. П.С.Дудика. – К., 1993
2. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 2007.

Допоміжна 1.Зубков М. Українська мова. Універсальний довідник. – Харків: ВД «ШКОЛА», 2009.

2.Новий довідник: Українська мова. Українська література. - К.: ТОВ «КАЗКА», 2008.

3. Стахів М. О. Крохмальна Г. І. Сучасна українська літературна мова з практикумом. – Львів: навч.посібник / М. О. Стахів, Г. І. Крохмальна. – ЛНУ імені Івана Франка, 2015.

4.Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища шк., 2004.

5.Сучасна українська літературна мова / За ред М.Я. Плющ. – К.: Вища шк., 2009.

6.Українська мова. Енциклопедія. – К., Українська енциклопедія, 2004

7. <http://lit.govuadocs.com.ua/download/docs-24843/213-24843.doc>

8.http://pidruchniki.ws/1584072040522/dokumentoznavstvo/suchasna_ukrayinska_literaturna_mova_-_shevchuk_sv

ТЕМА. Іменник як самостійна частина мови. Значення іменника, морфологічні ознаки, синтаксичні функції.

1. Вступна частина:

- організація здобувачів освіти;
- повідомлення теми лекції;
- місце лекції в курсі дисципліни;
- актуальність теми;
- рівень розвитку теми в науці, практиці;
- категорії і поняття (словник);
- запис теми, плану, бібліографії.

План

1. Іменник як самостійна частина мови. Значення іменника, морфологічні ознаки, синтаксичні функції.
2. Семантико-граматичні розряди. Граматичні категорії.
3. Відмінювання іменників.
4. Незмінювані іменники
5. Морфологічний аналіз іменників. Культура мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горпинич В. О., Горяний В. Д. Українська мова. Ч. II. – К., 1993
2. Українська мова. Ч. I / за ред. П.С.Дудика. – К., 1993
3. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 2007.
4. Зубков М. Українська мова. Універсальний довідник. – Харків: ВД «ШКОЛА», 2009.
5. Новий довідник: Українська мова. Українська література. - К.: ТОВ «КАЗКА», 2008.
6. Стахів М. О. Крохмальна Г. І. Сучасна українська літературна мова з практикумом. – Львів: навч.посібник / М. О. Стахів, Г. І. Крохмальна. – ЛНУ імені Івана Франка, 2015.

2. Основна частина:

- постановка пізнавального завдання, створення проблемної ситуації;
- фіксація на дошці ключових слів;
- викладання матеріалу лекції (тези, схеми, запис ідей на дошці);
- подача текстового матеріалу у доказовій формі, з'ясування ключових ідей і положень та їх конкретизація, показ зв'язків, аналіз явищ; навчання групувати матеріал за смислом;
- оцінка наукових досліджень та практичних досягнень, формулюється висновок

3. Заключна частина:

- відповіді на питання здобувачів освіти;
- формулювання загального висновку;
- алгоритм подальшої роботи;
- завдання для самостійної роботи

ТЕМА. Іменник як самостійна частина мови. Значення іменника, морфологічні ознаки, синтаксичні функції.

Іменник - це частина мови, яка означає предмет і відповідає на питання *хто? що?* (черговий, патріот, птеродактиль).

Предметом у граматиці вважається все, про що можна спитати *хто це? що це?*, напр.: *хто це?*- *вчений*; *що це?*- *картопля*.

СИНТАКСИЧНА РОЛЬ ІМЕННИКА

Основна синтаксична роль іменників - **підмет** (Політики погломоніли трохи та й розійшлися) та **додаток** (Василь знайшов Степана).

Іменники можуть бути також:

- неузгодженим означенням (Рука **Сашка** легла на моє плече);
- іменною частиною складеного присудка (Він завжди був чудовим **хлопцем**);
- обставиною (Наталка з Ларисою вийшли з **будинку**).

РОЗРЯДИ ІМЕННИКА ЗА ЗНАЧЕННЯМ

Серед іменників виділяються такі групи слів:

1.	загальні назви - власні назви
2.	назви істот - назви неістот
3.	конкретні - абстрактні
4.	збірні
5.	речовинні

НАЗВИ ЗАГАЛЬНІ І ВЛАСНІ

іменники	приклади
загальні	<i>ручка, перо, галіфе, панама, країна, папір, сонце, щастя, подружжя, телебачення</i>
власні	<i>Дніпро, Рябоштан, Марс, Марійка, Василь, Франція, Стецюк, Карпати, газета "ТВпарк",</i>

Загальні іменники позначають предмети в цілому.

Власні іменники індивідуально позначають окремі предмети або особи.

НАЗВИ ІСТОТ І НАЗВИ НЕІСТОТ

іменники	приклади
назви істот	<i>хто?</i> - <i>гитарист, люди, окунь, зозуля</i>
назви неістот	<i>що?</i> - <i>поле, вітер, посуд, клавіатура</i>

Іменники, що **називають істоти**, відповідають на питання *хто?*

У цю групу входять назви людей, імена, прізвища (*балерина, професор, Сергій, Деміург, Макаров*), назви птахів і тварин (*соловей, кобила, свиня*), назви міфологічних істот і літературних героїв (*лісовик, Буратіно, русалка, Геракл*), назви померлих (*мрець, небіжчик*), назви карт і шахових фігур (*королева, валет*).

Іменники, що **називають неістоти**, відповідають на питання *що?*

До цієї групи відносять усі інші іменники, тобто ті, що називають явища природи, неживі предмети, опредмечені дії та явища, абстрактні поняття (*острів, група, будинок, питання*), а також іменники, що позначають сукупності людей і тварин (*юрба, армія, зграя, натовп*).

КОНКРЕТНІ І АБСТРАКТНІ ІМЕННИКИ

іменники	приклади
конкретні	<i>корабель, шлях, Китай, Маргаріта, осел</i>
абстрактні	<i>прикрість, сум, убозтво, капіталізм, знання</i>

Іменники, що називають предмети, явища навколишньої дійсності, які можна пізнати органами чуття людини, називають **конкретними**.

Абстрактні іменники не мають конкретного лексичного значення, а називають поняття, явища чи властивості, які не сприймаються органами чуття.

Характерною ознакою абстрактних іменників є суфікси **-ість, -ств(о), -зтв(о), -цтв(о), -анн(я), -изм, -їзм, -їзм**.

Абстрактні іменники переважно вживаються у формі однини.

ЗБІРНІ ІМЕННИКИ

Збірними називаються іменники, які означають сукупність однакових або подібних предметів, що сприймається як одне ціле: *маковиння, мишва, гудиння, селянство*.

Збірні іменники характеризуються такими граматичними ознаками:

- вони вживаються лише в однині (відсутня форма множини);
- з ними не поєднуються власне кількісні числівники, оскільки поняття сукупності не підлягає рахункові. Із збірними іменниками можуть поєднуватися неозначено-кількісні чи дробові числівники: *трохи квасолиння, багато рідні, одна друга молодняка*.

Значення сукупності предметів виражається за допомогою спеціальних суфіксів: **-ств-** (**-цтв-**) (студенство, людство, козацтво); **-н-** (*дітлашня, мурашня*); **-в-** (*братва, мошва, панва*); **-от-** (кіннота, біднота, дрібнота); **-ур-** (*професура, апаратура*); **-ій-** (-і-я) (*братія, інженерія, інтелігенція*); **-инн-** (-овинн-) (*кукурудзиння, бавовиння*); **-ин-** (*яровина, садовина*); **-изн-** (*білизна, старизна*), **-еч-** (*малеча, молодеча*).

Збірність властива і окремим **безафіксним** іменникам (*зелень молодь, наволоч*).

До збірних іменників не входять іменники, збірність яких виражена лексично: *армія, полк, зграя, отара, ліс, група, рота, команда, ансамбль*. Ці іменники виступають в обох числових формах - однині і множині (*група - групи, ансамбль - ансамблі*).

РЕЧОВИННІ ІМЕННИКИ

Іменники зі значенням **речовинності** називають однорідну речовину.

Речовинні іменники можуть мати тільки **форму однини** (*горох, золото, срібло, залізо*) або тільки **форму множини** (*гроші, дріжджі*).

МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ІМЕННИКА

Іменник має такі морфологічні ознаки:

рід:	
чоловічий	<i>блокнот, край</i>
жіночий	<i>пожжежа, матуся</i>
середній	<i>небо, дитинство</i>
число:	
однина	<i>громадянин, музей</i>
множина	<i>громадяни, музеї</i>
відмінок:	
називний	<i>вікно</i>
родовий	<i>вікна</i>
давальный	<i>вікну</i>
знахідний	<i>вікно</i>
орудний	<i>вікном</i>
місцевий	<i>(на) вікні</i>

РІД ІМЕННИКІВ

Рід притаманний кожному іменнику в однині. Іменники відносяться до **чоловічого роду** (*учень, бізнес, пейджер*), **жіночому** (*дисципліна, корова, машина*), або **середньому роду** (*покоління, гніздо, озеро*).

Іменники чоловічого роду співвідносяться з займенником **він**, жіночого- **вона**, середнього -**воно**. Іменники за родами не змінюються.

Рід має реальне значення тільки відносно назв осіб (робітник — робітниця) та якоюсь мірою — відносно назв тварин (баран — вівця). Що ж до назв неістот, то рід має лише граматичне значення.

жіночий	чоловічий	середній	спільний
Туш (фарба)	Туш		1. На –А, -Я, що означають назви, що даються особам жіночої, чоловічої статі за ознаками або рисами їх поведінки, життя чи характеру діяльності Невдаха Плакса Гуляка Недотепа Сіромаха Бідолаха Сердяга 2. Незмінні прізвища іншомовного походження Віардо, Кюрі 3. Укр. прізвища на –А типу Коляда, Діброва
Фланель	(муз.жанр)		
Путь	Тюль		
Даль	Степ		
В'язь	Накип	Купе	
Бандероль	Кір	Безе	
Заполоч	Купель	Видовисько	
Повінь	Шимпанзе	Дівчисько	
Гуаш	Рояль	Осло (місто)	
Бязь	Нежить		
Перу (країна)	Насип		
Міссісіпі	Біль		
(ріка)	Сажень		
Криза	Сибір		
Путь	Дріб		

Рід іменника визначаємо, співвідносячи його із займенниками він, вона, воно або поєднуючи із цей, ця, це: *цей степ (він), цей біль (він), цей собака (він), ця путь (вона), ця адреса (вона), це листя (воно)*.

Слід пам'ятати, що в українській мові **до чоловічого роду** належать, крім названих вище, такі іменники: *цей насип, цей підпис, цей літопис, цей ступінь, цей пил, цей ярмарок, цей продаж, цей кір, цей Сибір*.

Деякі іменники можуть мати залежно від контексту різний рід — чоловічий або жіночий: *цей сирота і ця сирота, цей п'яниця і ця п'яниця, цей листоноша і ця листоноша, цей каліка і ця каліка*; чоловічий або середній: *цей ледащо і це ледащо, цей базикало і це базикало*; жіночий або середній: *ця головище і це головище, ця хмарище і це хмарище*. Їх прийнято називати іменниками подвійного роду (вживана іноді назва «іменники спільного роду» не відповідає позначуваному явищу).

У деяких випадках є вагання між родами: *цей зал і ця зала, цей птах і ця птаха, цей дрозд і ця дрозд, цей харч і ця харч, це свердло і цей свердел*. Наприклад: Ясна зала вся світлом палає (Леся Українка). Пізній вечір. Зал майже порожній (І. Кочерга). Залежно від конкретного змісту значення чоловічого або жіночого роду мають прізвища: Петренко, Шевчук, Хмара.

Рід незмінюваних іменників встановлюється так:

а) назви осіб мають рід відповідно до статі: *цей аташе, цей кюре, ця леді, ця фрау*;

б) назви **тварин** мають звичайно **чоловічий рід**: *цей шимпанзе, цей поні, цей какаду, цей колібри, цей кенгуру* (але якщо треба вказати на самку, назві надається значення жіночого роду: *ця кенгуру, ця шимпанзе*);

в) назви **неістот** мають **середній рід**: *це кашне, це комюніке, це меню, це журі, це алібі*; ...

г) власні назви мають рід відповідно до роду загальної назви: *цей Кракатау (вулкан), цей Хокайдо (острів), ця Міссісіпі (річка), ця Монако (країна), це Гельсінкі Онтаріо (озеро) . Перу, Чилі (держави); Онтаріо (озеро); Хоккайдо, Капрі, Борнео (острови).*; порівняйте ще *каламутна Міссурі (річка), рівнинне Міссурі (плато), густонаселений Міссурі (штат у США)*;

г) незмінювані складноскорочені слова мають рід відповідно до роду іменника, який входить до аббревіатури в називному відмінку: *цей райвно (відділ), цей НБУ (банк), ця СБУ (служба), ця СОУ (спілка), це МЗС (міністерство), це МП (підприємство), це ЖЕУ (житлово-експлуаційне управління)*.

Запам'ятайте: *цеце* (муха) — жін., *івасі*, *путпасу* (риба) — жін., *авеню* (вулиця) — жін., *кольрабі* (капуста) — жін., *салямі* (ковбаса) — жін., *гінді* (мова) — жін., *сироко*, *торнадо* (вітер) — чол.

Іменники, що вживаються **тільки в множині**, за родами **не розрізняються**: *ці двері, ці сани, ці канікули, ці Карпати, ці Черкаси*.

Серед назв істот належність іменників до певного роду визначається:

- за різними основами (*чоловік - жінка, кобила - кінь*);
- за закінченнями (*дядьк(о), сестр(а), брат*);

- за зв'язками з іншими словами (*наша Маруся, прийшов Соловейко, воно заспівало*);
- за суфіксами (співак- співачк(а), дослідник- дослідниц(я)).

У назвах птахів і тварин рід іменників найчастіше визначається за морфологічною будовою (чоловічого роду - *вовк, півень, пес, заєць*; жіночого роду - *кішка, муха, миша, суніця*),

У назвах неістот рід іменників визначається за закінченням.

Так, іменники чоловічого роду найчастіше зовсім не мають закінчення (*дуб, хутір, стіл*); жіночого роду закінчуються на **а(я)**, або також не мають у своєму складі закінчення (*земля, зима, радість*); середні закінчуються на **о, е** або **я**: *вікн(о), сонц(е), лист(я)*.

Є іменники, які вживаються у формах як чоловічого, так і жіночого роду (*зал - зала, жираф - жирафа*).

Деякі іменники, що позначають назви професій, хоча і називають осіб як чоловічої, так і жіночої статі, але належать тільки до іменників чоловічого роду (*Я - режисер, а дружина моя - бібліотекар*).

В українській мові зустрічаються також іменники спільного роду, у яких рід визначається за допомогою допоміжних слів (*бідолаха Василь - бідолаха Марія*).

ЧИСЛО ІМЕННИКІВ

Число - морфологічна ознака, яка виявляється у протиставленні однини і множини.

У **множині** іменники роду не мають (*хлібосоли, бики, переможці*) і співвідносяться із займенником **вони**.

Більшість іменників, змінюючись за числами, мають форми **однини** і **множини** (*дерево - дерева, думка - думки*). Але є іменники, які вживаються тільки у однині або тільки у множині.

За цією ознакою іменники діляться на **три групи**.

Першу групу складають іменники, що вживаються як в однині, так і в множині.

Другу групу складають іменники, що вживаються тільки в однині.

Третю - що вживаються тільки в множині.

Іменники, що вживаються тільки в однині	Іменники, що вживаються тільки в множині
<ul style="list-style-type: none"> - власні назви: <i>Україна, Марія, Дніпро, Хотенко</i> - збірні: <i>студентство, листя, козацтво</i> - назви абстрактних понять: <i>геройство, добро, мир, завзяття</i> - речовини: <i>пісок, молоко, цукор</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - власні назви: <i>Альпи, Карпати, Гроші</i> - назви часових понять чи ігор: <i>іменини, проводи, шахи, вибори, канікули, роковини, сутінки</i> - назви сукупності людей, предметів, істот: <i>діти, фінанси, люди, солодоці, гроші, кучері, солодоці, фінанси, чари, шахи</i> - речовини: <i>вершки, дріжджі, духи, ліки, висівки</i> - назви предметів парної чи симетричної будови: <i>штани, кросовки,</i>

	куранти, вила, ворота, кайдани, ножиці, ковзани; - назви дій, процесів, станів: вибори, проводи, збори
--	---

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ЩО МАЮТЬ ТІЛЬКИ ФОРМУ МНОЖИНИ

1. У називному відмінку вживаються:

а) закінчення **-и**: *в'язи, гуси, діти, збоїни, кросівки, кури, люди, ночви, окуляри, сани, сіни, сходи, штани*.

Примітка. Деякі іменники, як *гуси, діти, кури, люди*, мають форму однини, але від інших основ: *гуска, дитина, курка, людина*;

б) закінчення **-і** (після голосного **-ї**): *гордоці, граблі, двері, дріжджі, коноплі, помії, radoці, хитроці*;

в) закінчення **-а** (зрідка **-я**): *вила, ворота, дрова, ясла, ясна, вінця*.

2. У родовому відмінку виступають:

а) закінчення **-ей**: *грошей, гусей, дверей, курей, людей, саней, сіней*;

б) закінчення **-ів**: *в'язів, граблів (і грабель), дріжджів, кліщів, окулярів, сходів, хитроців*;

в) нульове закінчення: *вил, воріт, дров, збоїн, конопель, лещат, ночв (частіше — ночов), ясел, ясен*.

г) паралельні закінчення: *сосна - сосон і сосен, крихот (крихіт) і крихт, іскор і іскр, служеб і служб, ,*

3. У давальному відмінку виступають:

а) закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *веселоцям, вилам, воротам (і воротям), в'язам, ночвам, radoцям, сходам, штанам (і штаням), яслам*.

Винятки: *гусям, дітям, курям, людям, саням, сіням*;

б) закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінцям, граблям, дверям, помиям*.

4. У знахідному відмінку вживаються форми:

а) однакові з називним відмінком: *вила, вінця, граблі, коноплі, окуляри, сани, ясла*;

б) однакові з родовим відмінком (для назв людей): *дітей, людей*;

в) обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусей і гуси, курей і кури*.

5. В орудному відмінку виступають:

а) закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *вилами, ночвами, сходами; веселоцями, radoцями*;

б) закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінцями, граблями, коноплями, помиями*;

в) закінчення **-ми**: *ворітьми (й воротами), грішми (й грошима), гусьми, дверми (й дверима), дітьми, курми, людьми, саньми (й санями), сіньми, штаньми (й штанами, рідше — штанями)*.

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приголосного вживаються закінчення **-ах, -ях**: *на вилах, на воротах* (рідше — *воротях*), *у ночвах, на штанях* (рідше — *на штанях*), *у яслах; на граблях, у дверях, у помиях*.

ВІДМІНКИ ІМЕННИКІВ

В українській мові сім відмінків, які визначаються за питаннями:

Відмінок	Питання
Називний	<i>хто? що?</i>
Родовий	(немає) <i>кого? чого?</i>
Давальний	(дати) <i>кому? чому?</i>
Знахідний	(бачу) <i>кого? що?</i>
Орудний	<i>ким? чим?</i>
Місцевий	<i>на (в) кому? на (в) (у) кому?</i>
Кличний	<i>чому?</i>

Називний відмінок виступає формою вираження **підмета**, що відповідає на питання:

<i>хто? що?</i>	<i>корова, місто</i>
-----------------	----------------------

Інші відмінки виступають формою вираження **додатка** і відповідають на питання:

<i>кого? чого?</i>	<i>корови, міста</i>
<i>кому? чому?</i>	<i>корові, місту</i>
<i>кого? що?</i>	<i>корові, міста</i>
<i>ким? чим?</i>	<i>коровою, містом</i>
<i>на кому? в (у) чому?</i>	<i>(на) корові, у місті</i>

Кличний відмінок виконує в реченні роль звертання до істоти (уособленого предмета), він не пов'язується з іншими словами за допомогою запитання. При звертанні не запитується *хто? що? кого? чого?*, а вказується на особу формою займенника **ти (ви)** у будь-якому випадку (напр., *Сергію, тобі пора вже іти до школи; Марино, а уроки ти зробила?*).

Відмінювання іменників- це їх зміна за відмінками. Змінювання іменника за відмінками дає йому можливість зв'язуватися з іншими словами у реченні.

Називний відмінок- початкова форма іменника. Він називається **прямим**.

Інші відмінники називаються **непрямими**.

! Іменник пальто відмінюється.

Іменники за **характером основ і відмінкових закінчень** поділяються на **чотири відміни**:

відміна	приклади
перша	<i>земля, сирота, суддя, тиша, парта</i>
друга	<i>дуб, море, кінь, зілля, куш, плече, село</i>
третя	<i>сіль, ніч, шерсть, любов, подорож, мати</i>
четверта	<i>вим'я, тім'я, курча, зозуля, дівча</i>

I відміна

- переважно жіночого роду на **-а /-я**: *троянда, мрія, Ганнуся, вежа,*
- чоловічого роду на **-а /-я**: *Микола, Ілля, воєвода,*
- спільного (жін./чол.) роду на **-а /-я**: *листоноша, суддя, Чайка, нероба.*

Поділ іменників I відміни на групи

Тверда	М'яка	Мішана
Твердий (нешиплячий) приголосний основи: <i>стриха, хата,</i>	Будь-який м'який: <i>земля, зілля, пісня,</i>	Твердий шиплячий: <i>хаща, тиша, лівша.</i>

До **твердої групи** належать іменники з твердим приголосним основи (крім шиплячого) перед закінченням **-а**.

До **м'якої групи** належать іменники з м'яким приголосним основи перед закінченням **-я**.

До **мішаної групи** належать іменники з шиплячим приголосним основи перед закінченням **-а**.

II відміна

- чоловічого роду, які не мають закінчення **-а /-я** (*кінь, мрамур, клей, батько, Дніпро*),
- середнього роду, які відмінюються без суфіксів (*село, поле, сонце, затишшя, листя*),
- спільного роду, які не мають закінчення **-а /-я** а також іменники з суфіксом **-ищ(е)** (*доцент, астроном, Гайдай, вітрище, бородище*).

Поділ іменників II відміни на групи

Тверда	М'яка	Мішана
Твердий (нешиплячий) приголосний основи: <i>озеро, абзац,</i>	Будь-який м'який: <i>водій, зілля, князь, сторіччя,</i>	Твердий шиплячий: <i>плац, плече, куц.</i>
	Середній рід на -е з основою на приголосний (крім шиплячого): <i>поле, сонце.</i>	

Поділ іменників II відміни чоловічого роду на -р на групи

Тверда	М'яка	Мішана
Іменники, що закінчуються на -р , у яких наголос при відмінюванні не переходить з основи на закінчення (на -р, -ар, -ер, -єр, -ір, -ір, -ур, -юр, -яр): <i>сир, звір, комар, снігур, гектар, шофер,</i>	Іменники, що закінчуються на ненаголошений склад -ар, -ир , а саме: ті, у яких при відмінюванні (особливо у множині) наголос переходить з основи на закінчення: <i>буква́р — буквара́я, кобза́р — кобза́ря, пухи́р — пухи́ря</i> ; ті, що мають наголос на іншому складі	Іменники, які закінчуються тільки на -яр і означають фах чи рід занять (наголос у непрямих відмінках також переходить з основи на закінчення): <i>вугля́р, пісня́р,</i>

кар'єр, касир, папір, професор, абажур, гіпюр, ювіляр.	основи: бóндар, кóзир, лікар, пісар.	
--	---	--

**Відмінювання іменників чоловічого роду II відміни
в родовому відмінку**

-а, -я		-у, -ю	
Іменники означають	Приклади	Іменники означають	Приклади
1. Назви осіб, істот, казкових персонажів	Учня, директора, ведмедя, Мороза, Вітра	1. Речовини, матеріал, масу, абстрактні назви	Піску, цукру, кисню, прогресу, миру. <i>Але:</i> хліба, вівса.
2. Назви предметів, частин тіла, чітко окреслених речей	Автобуса, дуба, лоба, портрета. <i>Але:</i> даху, плоту, каналу.	2. Назви явищ природи	Вітру, вогню, граду, снігу, грому. <i>Але:</i> вечора.
3. Назви місяців	Серпня, вересня.	3. Назви почуттів	Болю, страху, гніву
4. Назви мір довжини, площі, ваги, часу.	Метра, кілограма, тижня, вівторка <i>Але:</i> року, віку.	4. Назви місця, простору	Краю, степу, майдану. <i>Але:</i> хутора, берега, горба
5. Наукові назви іншомовного походження та українські з суфіксами	Радіуса, квадрата, відмінка, ромба, чисельника	5. Назви танців, спортивних ігор, літературознавчих термінів	Вальсу, баскетболу, абзацу, пейзажу, роману, діалогу. <i>Але:</i> гопака.
6. Назви населених пунктів, міст	Києва, Нью-Йорка, Алжира, Рима (міста)	6. Назви країн, регіонів, гір, річок	Алжиру, Риму (держави), Донбасу.
7. Географічні назви з наголошеним закінченням	Дніпра, Остра, Дністра	7. Географічні назви з двох слів	Кривого Рогу, Холодного Яру, Красного Лиману
8. Чоловічі прізвища	Мороза, Іванова, Семенова	8. Назви збірних понять	Лому, колективу, хору, класу. <i>Але:</i> дубняка, вишняка.
9. Назви нечітко окреслених предметів, часто із суфіксом –к-	Садка, вишняка, вечора, тягаря	9. Назви установ, організацій	Клубу, університету, штабу

		10. Дії та процеси	Приїзду, ремонту, стукоту
Деякі іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини можуть мати паралельні закінчення -а(я), -у(ю) . Це залежить від наголосу: моста – мосту, стола – столу, двора – двору.			

III відміна

- жіночого роду, які не мають закінчення **-а /-я**: *кров, успішність, совість, любов*.
- іменник *мати*.

Відмінкові форми іменників III відміни

Відмінок	Однина		Множина	
Називний	тінь- \emptyset	ніч- \emptyset	тін-і	ноч-і
Родовий	тін-і	ноч-і	тін-ей	ноч-ей
Давальний	тін-і	ноч-і	тін-ям	ноч-ам
Знахідний	тінь- \emptyset	ніч- \emptyset	тін-і	ноч-і
Орудний	тінн-ю	нічч-ю	тін-ями	ноч-ами
Місцевий	(у) тін-і	(у) ноч-і	(у) тін-ях	(у) ноч-ах
Кличний	тін-е	ноч-е	тін-і	ноч-і

Правопис Орудного відмінку III відміни

1. Якщо основа слова закінчується на один приголосний – він подвоюється: *ніч – ніччю, піч – піччю*
2. Якщо основа слова завершується на два приголосних, подвоєння НЕ відбувається: *радість – радістю, старість – старістю*
3. Якщо основа завершується на Б, П, В, М, Ф перед закінченням –Ю – ставимо АПОСТРОФ: *любов – любов'ю, кров – кров'ю*

IV відміна

До IV відміни належать іменники середнього роду, які відмінюються із суфіксом **-ат- /-ят-, -ен-** (*часня, лоша, каченя, плем'я, тім'я, сім'я (семя), вим'я, ім'я*). IV відміна об'єднує переважно іменники — назви малих істот і предметів: *кошеня, рученя, ведмежа, теля, дівча*.

Відмінювання іменників четвертої відміни

Відмінок	Однина		Множина	
Називний	курч-а	ім'-я	курч-ат-а	ім-ен-а
Родовий	курч-ат-и	ім-ен-і/ім'-я	курч-ат- \emptyset	ім-ен- \emptyset
Давальний	курч-ат-і	ім-ен-і	курч-ат-ам	ім-ен-ам
Знахідний	курч-а	ім'-я	курч-ат- \emptyset	ім-ен-а
Орудний	курч-ам	ім-ен-ем/ім'-ям	курч-ат-ами	ім-ен-ами
Місцевий	(на) курч-ат-і	(по) ім-ен-і	(на) курч-ат-ах	(по) ім-ен-ах
Кличний	курч-а	ім'-я	курч-ат-а	ім-ен-а

До відмін НЕ належать:

- множинні іменники (*сани, ворота*);
- іменники прикметникового походження (*майбутнє*);

— незмінювані іменники іншомовного походження (ампула, пюре);
 — жіночі прізвища на приголосний та -о (Козак Ольга, Карпенко Соломія).
 Жіночі імена по батькові є іменниками I відміни (Іванівна, Іванівни, Іванівні...), чоловічі імена по батькові — іменниками II відміни (Петрович, Петровича, Петровичу...).

Правопис закінчень іменників, власних і загальних імен у кличній формі та звертаннях

Правило	Приклад
<p>I. Іменники чоловічого й жіночого роду I та II відміни мають в однині кличну форму</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. іменники чол. роду II відміни в кличній формі закінчуються на -у, -ю, -е; <ul style="list-style-type: none"> • іменники твердої групи з суфіксом -ик, -ок, -к(о) та деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім ж) мають закінчення -у; • іменники м'якої групи мають закінчення -ю; • безсуфіксні іменники твердої групи та іменники м'якої групи з суфіксом -ець, а також окремі іменники мішаної групи (це власні назви з основою на ж, ч, ш, дж, і загальні з основою на р, ж) мають закінчення -е. 2. іменники чол. та жін. роду I відміни та зрідка іменники жін. роду III відміни в кличній формі закінчуються на -о, -е, -є, -ю, <ul style="list-style-type: none"> • іменники I відміни твердої групи мають закінчення -о; • іменники I відміни м'якої і мішаної груп, а також іменники III відміни мають закінчення -е, -є; • іменники I відміни м'якої групи, що означають жіночі та чоловічі пестливі імена, або загальні назви, мають закінчення -ю. <p>II Звертання</p> <ul style="list-style-type: none"> • у звертаннях, що складаються з двох власних імен (імені та по батькові) обидва слова мають закінчення кличної форми; • у звертаннях, що складаються з двох загальних назв в однині кличну форму має тільки перше слово, але іноді в таких звертаннях кличну форму можуть мати й обидва слова; • у звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, кличну форму має лише загальна назва. Прізвище виступає тут у формі називного відмінка; • у звертаннях, що складаються із загальної назви і власного імені, кличну форму має загальне слово, а 	<p>батьку, сину, товаришу лікарю, Юрію; друже, Вікторе, менеджере; Людмило, Миколо, сестро, мамо; земле, воле, Маріє; матусю, Лесю, дідусю; Романе Миколайовичу, Маріє Семенівно; пане директор або пане директоре; пане Шевчук, пані Шевчук; брате Іван – брате Іване, сестро Ірино – сестро Ірина</p>

власне ім'я може мати і кличну форму і форму називного відмінка.	
--	--

Морфологічний розбір іменника

1. Слово для розбору.
2. Частина мови (іменник).
3. Початкова форма (називний відмінок однини або називний відмінок множини, якщо слово вживається тільки в множині).
4. Істота (*хто?*) чи неістота (*що?*).
5. Загальна назва (з малої букви) чи власна (з великої букви).
6. Рід (чоловічий, жіночий, середній, спільний).
7. Число (однина, множина; тільки однина; тільки множина).
8. Відмінок.
9. Відміна (I, II, III, IV).
10. Група (для іменників I і II відміни: тверда, м'яка, мішана).
11. Синтаксична роль в реченні.

Зразок розбору.

Письменники та вчені збагатили скарбницю світової культури й науки.

Письменники – імен., почат. ф. – *письменник, хто?*, іст., заг. наз., чол., мн., Н.в., II відм., тв. гр., підм.

Скарбницю - імен., почат.ф. – *скарбниця, що?*, неіст., заг наз., жін., одн., Зн.в., I відм., м'яка гр., додат.